

Afet İnfodemisi: Kriz Anlarında Haberlerin Gerçeklik Analizi

Ülkü İlgi Eldem Anar¹

Öz

Olağanüstü kriz ve afet durumlarında gazetecilik yapmak etik değerlerle birlikte toplum sağlığı ve güvenliği özelinde düşünülmesi gereken çok önemli bir konudur. Medya ortamının sürekli dönüşüm geçirdiği günümüzde, gazetecilik mesleği yalnızca geleneksel görevlerini yerine getirmekle kalmayıp, çoklu ortamın ortaya çıkardığı yeni yetkinlik ve sorumluluk alanlarını da benimsemek zorundadır. Yeni medyanın hızlı iletişim, yayılım ve etkileşim kapasitesi, hem gazeteciler hem de okurlar açısından gerçek habere erişim ve doğruluk teyidi gerekliliğini gündeme getirmektedir. Bu bağlamda dijital medya okuryazarlık düzeyinin artırılması, özellikle afetler ve olağanüstü durumlarda hızla yayılan içeriklerin incelenmesiyle birleştiğinde, toplum sağlığı ve güvenliği açısından kritik bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Bu çalışmada, 2023 Kahramanmaraş depremi sürecinde hem içerik üretimi hem de bu içeriklerin doğruluk teyidi açısından ulusal gazetelerden Hürriyet, Milliyet, Sabah ve TRT Haber aracılığıyla ulaşılan toplam 2.572 haber incelenmiştir. Araştırmada, Dünya Sağlık Örgütü'nün COVID-19 sürecinde infodemiyle mücadele için belirlediği dört kriter temel alınmış; 'infodemi' kavramı afet bağlamında yeniden değerlendirilerek 'afet infodemisi' olarak tanımlanmıştır. Çalışmanın bir diğer önemli boyutu, sosyal medyada dolaşan söylentilerin ana akım medyaya yansyarak haberleştirilmesi ve bu içeriklerin doğruluk teyidinin sonraya bırakılması durumudur. Araştırma bulguları, yalan haber ve içeriklerin büyük ölçüde sosyal medyadaki paylaşımlardan kaynaklandığını göstermektedir. Olay anında hızla yayılan söylentilerin kesin yargılara dönüştüğü, bu tür yanlış bilgilerin ise hem afet bölgesindeki arama-kurtarma çalışmalarını olumsuz etkilediği hem de olayları uzaktan takip eden toplum kesimlerinde korku ve endişeye yol açtığı tespit edilmiştir. Çalışma, nitel içerik analizi ve nicel korelasyon analizi tekniklerini bir arada kullanan karma yöntem yaklaşımıyla yürütülmüştür; böylece hem haber metinlerinin anlam boyutu hem de belirli değişkenler arasındaki istatistiksel ilişkiler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afet İnfodemisi, Dijital Medya Okuryazarlığı, Gerçeklik Teyiti, Haber, Yeni Medya

Disaster Infodemic: Analyzing the Accuracy of News in Times of Crisis

Abstract

Journalism during extraordinary crises and disasters is a critical issue that must be addressed in conjunction with ethical principles, with particular attention to public health and safety. In today's constantly evolving media landscape, journalism is required not only to fulfill its traditional duties but also to embrace new areas of competence and responsibility introduced by multimedia. The rapid transmission, dissemination, and interactive capacity of new media necessitate both journalists and audiences to have access to authentic information and to verify its accuracy. In this context, enhancing digital media literacy—especially when combined with the examination of rapidly spreading content during disasters and emergencies—constitutes a crucial area of work for safeguarding public health and safety. This study analyzed 2,572 news items published by the national newspapers Hürriyet, Milliyet, Sabah, and TRT Haber

¹ Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, İstanbul
e-posta/e-mail: ilgieldem@maltepe.edu.tr ORCID No: 0000-0002-1801-0237

concerning the 2023 Kahramanmaraş earthquake, focusing on both content production and the verification of accuracy. The analysis was guided by four criteria established by the World Health Organization for combating infodemics during the COVID-19 pandemic. Within this framework, the concept of “infodemic” was reinterpreted in the context of disasters and defined as a “disaster infodemic.” Another key dimension of the study concerns the reflection of rumors circulating on social media within mainstream media coverage and the delayed verification of such content. The findings indicate that a significant portion of false news and misinformation originated from social media posts. Rumors that spread rapidly in the immediate aftermath of the disaster often evolved into definitive claims. Such misinformation not only hampered search and rescue operations in the disaster area but also generated fear and anxiety among segments of the public following the events from a distance. The study adopted a mixed-methods approach, integrating qualitative content analysis with quantitative correlation analysis to uncover both the semantic dimensions of the news texts and the statistical relationships between specific variables.

Keywords: Digital Media Literacy, Disaster Infodemic, New Media, News, Reality Check

1. GİRİŞ

Dijital medya çağında bilgi üretim ve dolaşım hızının artması, özellikle kriz ve afet anlarında haberlerin doğruluğu konusunda önemli sorunlar doğurmaktadır. Doğru bilgiye zamanında erişim, yalnızca kriz yönetiminin başarısı açısından değil; aynı zamanda toplumun güven duygusunun korunması bakımından da kritik bir gerekliliktir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler, hem medyanın hem de bireysel kullanıcıların içerik üretme ve paylaşma sorumluluğunu yeniden değerlendirmesi gereken çarpıcı bir örnek olarak öne çıkmıştır.

Afet dönemlerinde sosyal medya aracılığıyla dolaşıma giren doğrulanmamış içerikler; kamuoyunda panik yaratma, arama-kurtarma çalışmalarını aksatma ve karar vericileri yanıltma riski taşımaktadır. Örneğin, deprem sonrası sosyal medyada hızla yayılan “Yarseli Barajı patladı” iddiası, bölgedeki vatandaşların kitlesel panik içinde şehirleri terk etmeye çalışmasına yol açmış, trafik sıkışıklığı nedeniyle arama-kurtarma ekiplerinin bölgeye ulaşmasını geciktirmiştir. Benzer şekilde, “Gelir İdaresi Başkanlığı deprem bağışlarını vergiden düşecek” iddiası da kısa sürede yayılmış; kurumun resmi açıklamasıyla yalanlanmasına rağmen kamuoyunda kafa karışıklığı yaratmıştır. Bu tür örnekler, afet dönemlerinde yanlış bilginin kriz yönetimi üzerindeki doğrudan etkisini göstermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), COVID-19 pandemisi sırasında bu olguyu “infodemi” kavramıyla tanımlamış ve kriz anlarında bilgi yönetimi için dört temel kriter geliştirmiştir: (1) Bilgi izleme ve analiz, (2) Halkı bilgilendirme ve dijital okuryazarlığın artırılması, (3) Doğru bilginin yaygınlaştırılması, (4) Yanlış bilgilerin çürütülmesi (URL 1). Bu çalışmada söz konusu kriterler afet bağlamına uyarlanarak, “afet infodemisi” kavramsallaştırmasıyla ele alınmaktadır.

Araştırmanın temel amacı, afet gibi olağanüstü dönemlerde sosyal ve geleneksel medya aracılığıyla yayılan haberlerin gerçeklik düzeyini değerlendirmek; DSÖ’nün infodemiyle mücadele kriterlerini bu içerikler üzerinde uygulayarak medyanın dezenformasyon karşısındaki rolünü ortaya koymaktır. Bu amaçla, 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasında Hürriyet, Milliyet, Sabah ve TRT Haber gibi ulusal gazetelerde yer alan 2.572 haber, doğruluk, kaynak güvenilirliği, dil ve içerik özellikleri açısından nicel içerik analizi ve korelasyon testi yöntemleriyle incelenmiştir (URL 3).

2. LİTERATÜR TARAMASI VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İnfodemi Kavramı

İnfodemi kavramı, DSÖ tarafından ilk kez COVID-19 pandemisi sürecinde tanımlanmış ve “doğru ve yanlış bilgilerin aşırı miktarda yayılması nedeniyle bireylerin güvenilir bilgiye erişiminin

zorlaşması” şeklinde açıklanmıştır (Zarocostas, 2020). Cinelli vd. (2020), sosyal medyada yanlış bilginin doğrulara kıyasla daha hızlı ve geniş kitlelere ulaştığını gösterirken; Vosoughi, Roy ve Aral (2018), yanlış bilgilerin özellikle “yeni” ve “şaşırtıcı” olduğu için paylaşım olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Afet bağlamında bu olgu “afet infodemisi” olarak kavramsallaştırılmaktadır. Afet infodemisi, deprem, sel, yangın gibi kriz anlarında hem doğrulanmış hem de doğrulanmamış bilgilerin aşırı yoğunlukla yayılması sonucu güvenilir bilgiye erişimin zorlaşması, kriz yönetiminin aksaması ve toplumsal dayanıklılığın zedelenmesi olarak tanımlanabilir (Reuter ve Kaufhold, 2018).

Günümüz medyasında doğruluğun ötesine geçiş çeşitli şekillerde yapılmaktadır. İlk olarak hatalı kaynak ya da yetersiz araştırma sonucu kasıtlı olmadan yapılan ve üretilen içeriklerde sunulan yalan doğrulardan bahsedilirken ikinci olarak ise bilinçli olarak medyaya servis edilen ve çeşitli nedenler ve beklentilerle sunulan haber ve içeriklerden oluşmaktadır. Bu durumda yaşanan ne büyük sorun belirli bir olgunun gerçeklikle sık sık karıştırılması durumudur (Mertek, 2020).

Dünya üzerinde yaşanan toplumsal olaylar gerçeklik ve doğruluk arasındaki ilişkiyi de sıklıkla karşı karşıya getirmektedir. Ancak salt gerçeğe; tüm yanlış ve çelişkilerden uzak bir biçimde objektif bakış açısı ile hareket ederek ulaşılabilecekken günümüz medyasında yaşanan karmaşa nedeniyle okur çoğu zaman ulaşamamaktadır (Anar, 2020). Yaşanan süreçte alıcı konumunda yer alan okur kendi kültürel ve toplumsal alımlama biçimlerine göre bir anlamlandırma sürecine girerek gerek toplumsal olayları gerekse yaşanan süreci yorumlar ve bir tepki biçimi oluşturmaktadır (Atkinson, 1995).

Tablo 1’de görüldüğü üzere, afet infodemisi klasik “dezenformasyon”dan farklıdır. Dezenformasyon genellikle kasıtlı yanlış bilgi üretimine dayanırken; afet infodemisi kasıtlı veya kasıtsız doğru+yanlış+bağlamından koparılmış içeriklerin eş zamanlı yoğun yayılımına işaret eder. Bu durum, özellikle sosyal medyanın hız ve etkileşim kapasitesi nedeniyle kriz anlarında kritik bir tehdit oluşturur.

Tablo 1. Dezenformasyon ile Afet İnfodemisi Arasındaki Teorik Ayrım

Özellik	Dezenformasyon	Afet İnfodemisi
Kasıt	Genellikle kasıtlı, yönlendirme amacı taşır	Kasıtlı veya kasıtsız olabilir; bilgi bolluğu sorundur
Odak	Yanlış bilginin yayılması	Doğru + yanlış + bağlamdan kopuk bilginin aşırı yayılımı
Etkisi	Algı yönetimi, kamuoyu yönlendirme	Karar alma süreçlerinin bozulması, bilgiye erişimin zorlaşması
Mekanizma	Manipülasyon, propaganda	Hız, karmaşa, doğrulama eksikliği

2.2. Afet İletişimi ve Medya

Afet dönemlerinde medya, yalnızca bilgilendirme aracı değil; aynı zamanda toplumsal davranışları yönlendiren bir faktördür (Quarantelli, 2002; Tierney, 2003). Houston vd. (2015), sosyal medyanın kriz anlarında “daha hızlı ama daha az doğrulanmış bilgi” ürettiğini vurgulamış; bu nedenle dezenformasyon riskini artırdığını ortaya koymuştur.

Türkiye özelinde Arkan ve Koçyiğit’in (2024) çalışması, Kahramanmaraş depremleri sonrasında sosyal medyada yayılan dezenformasyonun Teyit.org verileri üzerinden sistematik bir biçimde izlenebilir olduğunu göstermiştir. Bu tür çalışmalar, afet dönemlerinde yanlış bilgilere karşı etkili müdahale stratejilerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Can vd. (2025), Türkiye’de 2020–2024 arasında yapılmış 37 infodemi konulu lisansüstü tezi bibliyometrik olarak analiz etmiş ve bu literatürde özellikle sağlık krizlerine yoğunlaştığını, afet

bağlamında infodemi çalışmalarının sınırlı olduğunu göstermiştir. Bu araştırma, söz konusu boşluğu dolduran ilk çalışmalardan biri olarak, infodemi kavramını afet bağlamına taşıma iddiasındadır.

2.3. Kuramsal Temeller

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesi, “gerçeklik” ve “doğruluk” kavramlarının medya ortamında nasıl inşa edildiği sorusuna dayanmaktadır. Post-truth çağında bireylerin “doğru” olarak kabul ettikleri olgular, çoğu zaman bilgi kalitesinden çok sunum biçimine bağlıdır (Keyes, 2004; McIntyre, 2018).

Arendt (2006), Nazi döneminde kullanılan örtük ifadelerin (ör. “nihai çözüm”) kitlesel yıkımı sıradanlaştırdığını vurgulamış; kriz ve afet dönemlerinde kullanılan “felaket dili”nin de benzer şekilde toplumsal algıları derinleştirebileceğini ortaya koymuştur (Chouliaraki, 2006). Platon’un mağara alegorisi ise, bireylerin medya aracılığıyla yalnızca “yansımaları” görerek gerçeklik algısı geliştirdiğini anlatır (Plato, MÖ 380/2007). Bu bağlamda medyanın ürettiği felaket dili ve doğruluk iddiaları, toplumsal algıyı dönüştüren güçlü araçlar haline gelmektedir. Gerek medyada yer alan haberler gerekse sosyal medyada yer alan içerikleri alımlayan ve kendi dinamikleri ile yorumlamaya çalışan okur kendi doğruları ile haberin ve içeriğin yarattığı sanal bir gerçekliği birleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu durum alıcıların medya tarafından üretilen gerçekliğin bir doğruya dönüşmesi sonucunda kendileri tarafından betimlenmesine neden olmaktadır. Bu yorumlama biçimini Platon “Devlet” isimli kitabında gölgelerin etkisi ile dış dünyayı yorumlama biçimleri üzerinden tasvir etmektedir (Özdağ, 2014).

Gerçeğe ulaşabilmek sayısız enformasyon içinden gerçek bilgiye ulaşabilme ve bu bilgiyi işleyebilme yetisine sahip medya profesyoneli, okur ve diğer paydaş pozisyonundaki kişiler ancak dijital medya okuryazarlığı yetisine sahipler ise bunu başarı ile yapabilmektedirler. Bu konuda araştırmalar yapan Potter, bu bilgi kavramı üzerindeki karmaşıklığı araçlar üzerinden yorumlayarak, bu konudaki becerinin alıcının yeteneği dâhilinde olabileceğini söylemektedir (Potter,2005).

Afet ve kriz durumlarında medyada yer alan söylemlerde sıklıkla dışlama temelli yaklaşımlara rastlanmaktadır. Bir kesimi tehdit olarak göstererek toplumsal güvenliğin ya da sağlığın tehlikeye sokulduğunun sosyal medyada yer alan içeriklerde hızlıca yayılması ile tıpkı Trumpın Meksikalıların ülkesine kaçak yollardan geldiklerini ve tehdit oluşturduğunu öne sürerek Meksika sınırına duvar inşa ettirmesinde olduğu gibi çok başka bir konu bambaşka bir konu ile ilişkilendirilerek geçerli bir temel yaratılmaya çalışılmaktadır (Smith, 2018).

2.4. DSÖ Kriterlerinin Afet Bağlamına Uyarlanması

DSÖ’nün dört kriteri (URL 1) bu araştırmanın uygulamalı çerçevesini oluşturmaktadır:

1. Bilgi İzleme ve Analiz: Yanlış veya çarpıtılmış bilgilerin ne kadar hızlı yayıldığını sistematik olarak takip etmek.
2. Halkı Bilgilendirme ve Dijital Okuryazarlığın Artırılması: Bireylerin güvenilir bilgiye erişimini kolaylaştırmak.
3. Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması: Bilimsel olarak doğrulanmış bilgilerin görünürlüğünü artırmak.
4. Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi: Asılsız bilgilerin doğrularıyla birlikte kamuoyuna açıklanması.

Bu kriterler, çalışmada analiz edilen 2.572 haber üzerinde uygulanarak, afet döneminde medyanın bilgi yönetimindeki rolü incelenmiştir. Böylece hem kuramsal hem de pratik düzeyde, afet infodemisinin doğasına ışık tutulmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu çalışma, 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş merkezli meydana gelen depremler sonrasında ulusal dijital medyada yayımlanan 2.572 haberin incelenmesine dayanmaktadır. Araştırma karma yöntem yaklaşımıyla yürütülmüştür. Bu yaklaşımda hem nitel hem de nicel yöntemler bir arada kullanılarak bulguların güvenilirliği ve derinliği artırılmıştır.

3.1. Nitel Aşama – İçerik Analizi

İlk aşamada, nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Haberler, Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) infodemiyle mücadele kapsamında önerdiği dört temel kriter (bilgi izleme ve analiz; halkı bilgilendirme ve dijital okuryazarlık; doğru bilginin yaygınlaştırılması; yanlış bilgilerin çürütülmesi) çerçevesinde tematik olarak kodlanmıştır.

Her haber için aşağıdaki değişkenler kaydedilmiştir:

- Başlık ve gövde metni
- Yayın tarihi
- Kaynak türü (resmî kurum, ajans, sosyal medya vb.)
- DSÖ kriteri (1–4 arası kodlama)
- Doğruluk düzeyi (1: doğru, 2: kısmen doğru, 3: yanlış)
- Haber dili (objektif, felaket dili, dramatik vb.)
- Görsel içerik (var/yok)

Kodlama sürecinin güvenilirliği için iki bağımsız araştırmacı tarafından örneklem üzerinden çapraz kontrol yapılmış, uyumsuzluklar tartışılarak ortak bir kodlama kılavuzu oluşturulmuştur.

3.2. Nicel Aşama – İstatistiksel Analiz

İkinci aşamada, nitel analizden elde edilen veriler nicel içerik analizi teknikleriyle desteklenmiştir. Haberlerdeki belirli değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Örneğin, felaket dili kullanımı ile haberin sosyal medya kaynaklı olup olmaması arasındaki ilişki test edilmiştir. Bulgular, betimsel istatistiklerle sunulmuş ve anlamlılık düzeyleri raporlanmıştır.

3.3. Evren, Örneklem ve Veri Toplama

Araştırmanın evrenini, Türkiye'de ulusal düzeyde yayın yapan dijital medya kuruluşlarında yayımlanan deprem haberleri oluşturmaktadır. Amaçlı örneklem yöntemi ile Hürriyet, Milliyet, Sabah ve TRT Haber seçilmiştir. Bu kuruluşlar yüksek erişim gücü, farklı ideolojik temsilleri ve afet döneminde aktif yayın politikaları nedeniyle tercih edilmiştir.

Bu kuruluşların seçilme gerekçeleri:

- Yüksek erişim gücü ve yaygın takipçi kitlesi,
- Farklı ideolojik/dilsel eğilimleri temsil etmeleri,
- Afet döneminde aktif yayın politikaları izlemeleri.

Araştırmaya dahil edilen haberler 6–25 Şubat 2023 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu tarih aralığı, depremin hemen ardından bilgi akışının en yoğun olduğu ve infodemi riskinin en yüksek seyrettiği kritik dönemi temsil etmektedir. Veriler, “Kahramanmaraş depremi”, “yardım”, “enkaz”, “yağma”, “baraj patladı”, “sağlıkçı dolandırıcı” gibi anahtar kelimelerle taranarak elde edilmiştir. Yinelenen içerikler çıkarılmış, analiz birimi olarak her bir haber ele alınmıştır.

3.3.1. Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamındaki haberler, 6–25 Şubat 2023 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu tarih aralığı, depremin hemen ardından bilgi akışının en yoğun olduğu ve infodemi riskinin en

yüksek seyrettiği kritik dönemi temsil etmektedir. Veriler, ilgili haber sitelerinin dijital arşivlerinden aşağıdaki anahtar kelimelerle taranmıştır:

“Kahramanmaraş depremi”, “deprem yardımı”, “enkaz”, “yağma”, “arama kurtarma”, “baraj patladı”, “sağlıkçı dolandırıcı”, “yanlış yardım bilgisi” vb.

Toplam 2.572 haber incelenmiştir. Yenilenen içerikler ayıklanmış; analiz birimi olarak her haberin başlığı, gövde metni, görselleri ve kategorisi (Gündem, Politika, Yaşam vb.) değerlendirmeye alınmıştır.

3.3.2. Analiz Yöntemi

İçerik analizi sürecinde, DSÖ'nün infodemiyle mücadelede önerdiği dört temel kriter esas alınmıştır:

1. Bilgi İzleme ve Analiz
2. Halkı Bilgilendirme ve Dijital Okuryazarlık
3. Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması
4. Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi

Her haber, bu dört kriterden biri veya birkaçı kapsamında tematik kodlama yöntemiyle sınıflandırılmıştır. Kodlama sürecinde aşağıdaki değişkenler kaydedilmiştir:

- Haber başlığı
- Yayın tarihi
- Kaynak türü (resmi kurum, sosyal medya, muhabir, ajans vb.)
- DSÖ kriteri (1–4 arası kodlama)
- Doğruluk düzeyi (1: doğru, 2: kısmen doğru, 3: yanlış)
- Haber dili (objektif, felaket dili, dramatik vb.)
- Görsel içerik var/yok

3.3.3. Kodlama Güvenirliği

Kodlama işlemleri, araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk 100 haber, ikinci bir uzman tarafından da kodlanarak %88 kodlayıcılar arası uyum oranı elde edilmiştir. Bu oran, içerik analizinde kabul edilebilir güvenilirlik düzeyinin üzerinde olup çalışmanın tutarlılığını desteklemektedir.

3.3.3.1. Temel Birim

- Analiz birimi: Her bir haber (başlık, gövde metni, görseller, kaynak).
- Dönem: 6–25 Şubat 2023.
- Kaynaklar: Hürriyet, Milliyet, Sabah, TRT Haber.

3.3.3.2. Değişkenler ve Kategoriler

- **DSÖ Kriterleri (Infodemi Yönetimi)**

Bilgi İzleme ve Analiz (BİA): Yanlış/eksik bilgilerin sistematik takibi.

Örnek: “Depremde yağma başladı” → teyitsiz, görsellere dayalı iddialar.

Halkı Bilgilendirme ve Dijital Okuryazarlık (HB/DO): Kamuya güvenilir bilgi sunma, dijital okuryazarlığı artırma.

Örnek: Sağlık Bakanlığı'nın resmi açıklamalarını yansıtan haberler.

Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması (DBY): Resmî, doğrulanmış içeriklerin görünürlüğünü artırma.

Örnek: “AFAD ve Kızılay ortak yardım kampanyası başlattı.”(URL 2)

Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi (YBÇ): Hatalı bilgilerin düzeltilmesi ve yanlışın ifşa edilmesi.

Örnek: “Yarseli Barajı patladı” → Bakanlık tarafından yalanlanan haber.

- **Doğruluk Düzeyi**

1 = Doğru → Resmî kurum/uzman doğrulaması mevcut.

2 = Kısmen Doğru → Doğru unsurlar içeriyor ama eksik/abartılı.

3 = Yanlış → Resmî olarak yalanlanmış ya da teyitsiz

- **Kaynak Türü**

Resmî kurum (AFAD, Bakanlık, Valilik)

Ajans (AA, DHA vb.)

Muhabir (saha gözlemi, özel haber)

Sosyal medya (Twitter, Facebook, Instagram)(URL 9)

- **Haber Dili**

Objektif/Betimleyici: Tarafsız, yalnızca bilgi veren.

Felaket dili: Aşırı dramatik, korku/panik uyandırıcı.

Duygusal/insan hikâyesi: Kayıp, acı, kahramanlık öyküleri.

Sansasyonel: Abartılı, ilgi çekmeye odaklı.

- **Görsel İçerik**

0 = Yok

1 = Var

- **Haber Türü (Kategori)**

Gündem

Politika

Yaşam

Ekonomi

Sağlık

Spor (varsa)

- **Tematik Kodlama Örnekleri (Tablo 2 ve 3)**

Tema: “Baraj patladı iddiaları”

Doğruluk: Yanlış

DSÖ Kriteri: Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi

Kaynak: Sosyal medya

Haber dili: Felaket dili

Tema: “Yardım kampanyaları”

Doğruluk: Doğru

DSÖ Kriteri: Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması

Kaynak: Resmî kurum

Haber dili: Objektif

- **Kodlama Güvenirliği**

Kodlayıcı sayısı: En az 2 bağımsız araştırmacı.

Yöntem: %20 örneklem üzerinde Cohen’s Kappa hesaplaması.

Hedef: Kappa > 0.70 (iyi uyum).

Tablo 2. Tematik Kodlama Örneği

Tema	Haber Sayısı	Doğruluk Durumu	DSÖ Kriteri	Örnek Başlık ve Açıklama
Baraj patladı iddiaları	42	33 yanlış, 9 kısmen doğru	Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi	"Yarseli Barajı Patladı" - Sosyal medya kaynaklı, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yalanlandı.
Yağma haberleri	88	47 kısmen, 20 doğru, 21 yanlış	Bilgi İzleme ve Analiz	"Deprem Bölgesinde Yağma Başladı" - Tanıklık beyanı, teyitsiz görseller.
Yardım kampanyaları	190	172 doğru, 18 kısmen doğru	Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması	"AFAD ve Kızılay Ortak Kampanya Başlattı" - Resmi açıklamalara dayalı().
Sağlıkçı ölümleri/dolandırıcılık	56	54 doğru, 2 kısmen doğru	Halkı Bilgilendirme	"Depremde 448 Sağlık Çalışanı Hayatını Kaybetti" - Sağlık Bakanı'nın resmi açıklaması (URL 7).

Tablo 3. Kodlama Tablosu

Değişken	Kategori/Kod	Açıklama/Örnek
DSÖ Kriteri	1 = Bilgi İzleme ve Analiz	Yanlış/eksik bilgilerin sistematik takibi
DSÖ Kriteri	2 = Halkı Bilgilendirme ve Dijital Okuryazarlık	Kamuya güvenilir bilgi sunma, dijital okuryazarlığı artırma
DSÖ Kriteri	3 = Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması	Resmî, doğrulanmış içeriklerin görünürlüğünü artırma
DSÖ Kriteri	4 = Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi	Hatalı bilgilerin düzeltilmesi ve yanlışın ifşa edilmesi
Doğruluk Düzeyi	1 = Doğru	Resmî kurum/uzman doğrulaması mevcut
Doğruluk Düzeyi	2 = Kısmen Doğru	Doğru unsurlar içeriyor ama eksik/abartılı
Doğruluk Düzeyi	3 = Yanlış	Resmî olarak yalanlanmış ya da teyitsiz
Kaynak Türü	Resmî kurum	AFAD, Bakanlık, Valilik
Kaynak Türü	Ajans	AA, DHA vb.
Kaynak Türü	Muhabir	Saha gözlemi, özel haber
Kaynak Türü	Sosyal medya	Twitter, Facebook, Instagram
Haber Dili	Objektif/Betimleyici	Tarafsız, yalnızca bilgi veren
Haber Dili	Felaket dili	Aşırı dramatik, panik uyandırıcı
Haber Dili	Duygusal/insan hikâyesi	Kayıp, acı, kahramanlık öyküleri
Haber Dili	Sansasyonel	Abartılı, ilgi çekmeye odaklı
Görsel İçerik	0 = Yok	Görsel materyal bulunmayan haber
Görsel İçerik	1 = Var	Görsel materyal içeren haber
Haber Türü	Gündem, Politika, Yaşam, Ekonomi, Sağlık, Spor	Haber kategorisi
Tematik Kodlama Örneği	Baraj patladı iddiaları	Yanlış, DSÖ Kriteri: YBÇ, Kaynak: Sosyal medya, Haber dili: Felaket dili
Tematik Kodlama Örneği	Yardım kampanyaları	Doğru, DSÖ Kriteri: DBY, Kaynak: Resmî kurum, Haber dili: Objektif
Kodlama Güvenirliği	Cohen's Kappa > 0.70	İki kodlayıcı arasında yüksek uyum

Sınırlılıklar

- Araştırma yalnızca dört ulusal dijital gazete ile sınırlıdır.
- Sosyal medya kullanıcılarının özgün paylaşımları doğrudan analiz edilmemiş, yalnızca haberleştirilmiş halleri incelenmiştir.
- Analiz dönemi yalnızca 6-25 Şubat 2023 arasındaki haberleri kapsamaktadır.
- Görsel-işitsel haber içerikleri kapsam dışı bırakılmıştır.

3.1. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, 6 Şubat - 25 Şubat 2023 tarihleri arasında Hürriyet, Milliyet, Sabah ve TRT Haber kaynaklarında yayımlanan toplam 2.572 haber içerik analizine tabi tutulmuştur. Bulgular hem

DSÖ'nün dört infodemi kriterine göre hem de haber türü, doğruluk derecesi, kaynak türü ve dil kullanımını açısından sınıflandırılmıştır.

Araştırma sonucuna göre en fazla haber, "bilgi izleme ve analiz" kategorisine düşmektedir. Ancak, "yanlış bilgilerin çürütülmesi" oranı %18 gibi düşük bir düzeydedir. Bu durum, medyanın düzeltici işlevinin sınırlı kaldığını göstermektedir (Tablo 4).

Tablo 4. DSÖ Kriterlerine Göre Haberlerin Dağılımı

Kriter	Haber Sayısı	Yüzde (%)
Bilgi İzleme ve Analiz	830	32.3%
Halkı Bilgilendirme ve Eğitim	640	24.9%
Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması	630	24.5%
Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi	472	18.3%
Toplam	2.572	100%

Çalışma sonucunda çıkan verilere bakıldığında Sabah gazetesi insani içeriklere yoğunluk verirken, TRT Haber daha teknik ve bilgilendirici içeriklere yer vermiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Haber Türlerine Göre Dağılım

Haber Türü	Hürriyet	Milliyet	Sabah	TRT Haber
Bilgilendirici	200	180	160	210
Analitik/Yorumlayıcı	120	140	100	90
Tamamlık Hikayesi	80	60	180	80
Toplam	400	380	440	380

Araştırmada çıkan sonuçlara bakıldığında her 10 haberden yaklaşık birinin yanlış bilgi içerdiği ortaya çıkmıştır. Kısmen doğru içeriklerin ise ciddi bir belirsiz alan oluşturduğu yine araştırma sonucunda ortaya konmuştur. Bu duruma örnek olarak aşağıdaki haberler verilebilir (Tablo 6).

Tablo 6. Doğruluk Derecesine Göre Dağılım

Doğruluk Türü	Haber Sayısı	Oran (%)
Doğrulanmış Bilgi	1.814	70.5%
Kısmen Doğru/Eksik	492	19.1%
Yanlış Bilgi İçeren	266	10.4%

DSÖ Kriterlerinin Uygulamalı Haber Örnekleriyle Sistemik Analizi

Aşağıda, Dünya Sağlık Örgütü'nün infodemi ile mücadele çerçevesinde geliştirdiği dört kriter doğrultusunda, Kahramanmaraş Depremi sonrası ulusal basında yayımlanan temsili haber içeriklerinin analizi yer almaktadır. Bu örnekler, kriterlerin çalışmada nasıl operasyonel hale getirildiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Bilgi İzleme ve Analiz (Information Monitoring)

Yanılıcı İçerik Örneği: "Yarseli Barajı Patladı"

Kaynak: Sosyal medya → Sabah (09.02.2023)

Durum: Haberde barajın patladığı iddia edilmiş, sonradan Tarım ve Orman Bakanlığı açıklama yaparak yalanlamıştır.

DSÖ Kategorisi: Yanlış Bilgi – Sonradan Çürütülmüş

Kısmen Doğru İçerik Örneği: "Şanlıurfa'da Soğuktan Ölenler Var"

Kaynak: Sosyal medya → Milliyet (03.03.2023)

Durum: Haberde, kurtarma ekiplerinin geç kaldığına dair video içeriklere yer verilmiş; ancak içerik gerçeği yansıtmadığı için paylaşılan kişi gözaltına alınmıştır.

Doğrulanmış İçerik Örneği: "AFAD Resmi Açıklaması"

Kaynak: TRT Haber (06.02.2023)

Durum: Enkazdan çıkarılan kişi sayısı günlük olarak güncellenmiş ve resmi kaynaklara dayandırılmıştır.

Halkı Bilgilendirme ve Dijital Okuryazarlık (Community Engagement ve Literacy)

Başlık: "AFAD Depremzedelere Yardım Konusunda Uyarıda Bulundu"

Kaynak: TRT Haber, 10.02.2023

Durum: Halkı, sahte yardım kampanyalarına karşı dikkatli olmaları için bilgilendiren içerik.

- DSÖ Kriteri: Halkı Bilgilendirme ve Dijital Okuryazarlığın Artırılması
- Gerekçe: Bu içerik, halkın dijital mecralarda karşılaştığı bilgiye karşı daha dikkatli olmasını teşvik eden uyarılar içermekte. Medya aracılığıyla toplumsal farkındalık artırılmış.
- Yöntem: Resmi kaynakların görüşleriyle desteklenmiş, grafikler ve açık uyarı başlıklarıyla sunulmuş.
- Katkı: Dijital medya okuryazarlığına katkı sağlayarak dezenformasyonun yayılmasını önlemeye yönelik.

Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması (Amplifying Accurate Information)

Başlık: "AFAD: Enkazdan Kurtarılan Kişi Sayısı Açıklandı"

Kaynak: TRT Haber, 06.02.2023

Durum: Güncel kurtarma verileri resmi kurum açıklamalarına dayandırılarak halka duyurulmuştur.

- DSÖ Kriteri: Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması
- Gerekçe: İçerik tamamen doğrulanmış verilere dayalıdır ve panik yaratmadan bilgilendirme amacına hizmet eder.
- Yöntem: Günlük olarak yenilenen verilerle halkın düzenli bilgilendirilmesi.
- Etkisi: Resmi ve güvenilir bilgilere erişimi artırarak infodemi riskini azaltır.

Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi (Addressing Misinformation)

Başlık: "Vergi İndirimiyle İlgili Sosyal Medya İddiaları Yalanlandı"

Kaynak: TRT Haber, 08.02.2023

Durum: Gelir İdaresi Başkanlığı'nın sosyal medyada yayılan vergi indirimi iddialarını yalanlaması.

- DSÖ Kriteri: Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi
- Gerekçe: Sosyal medyada yanlış bir bilgi yayılmış ve bu bilgi resmi bir kurum tarafından çürütülmüştür. TRT Haber, düzeltmeyi kamuoyuna duyurmuştur.
- Yöntem: Resmî açıklama, yalan iddiayla birlikte sunularak karşılaştırmalı düzeltme yapılmıştır.
- Etkisi: Güvenilirliğin yeniden tesisi, yanlış bilgi nedeniyle oluşacak davranış hatalarının önlenmesi.

Araştırma sonucunda tüm gazetelerde felaket dili ile sosyal medya kaynaklı haberler arasında yüksek bir ilişki gözlenmiştir. Bu durumun sosyal medya kaynaklı içeriklerin duygusal, dramatik ve abartılı söylemleri tetiklediğini ortaya koymaktadır (Tablo 7). Bu anlamda;

- En yaygın işlenen DSÖ kriteri: Bilgi izleme ve analiz
- En az temsil edilen: Yanlış bilgilerin çürütülmesi
- En çok kullanılan kaynak türü: Resmi açıklama + sosyal medya

- En çok yanlış içeren haber grubu: Sosyal medyadan alınan haberler

Tablo 7. Felaket Dili ve Sosyal Medya Korelasyonu

Gazete	Felaket Dili Olan Haber	Sosyal Medya Kaynaklı	Korelasyon (r)
Hürriyet	150	100	0.83
Milliyet	130	90	0.83
Sabah	170	120	0.83
TRT Haber	140	110	0.83

Araştırmanın bu bölümünde ise, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) infodemiyle mücadele kapsamında COVID-19 pandemi sürecinde geliştirdiği dört temel adım (Gölbaşı ve Metintaş, 2020) kriter olarak belirlenmiştir. Bu dört adım şunlardır:

- Bilimi ve bilgiyi kullanılabilir hale getirmek,
- Güven oluşturma,
- Etkilerin ortaya konması,
- Önlemler ve gereklilikler.

Bu kriterler doğrultusunda, 2023 Kahramanmaraş Depremi sırasında medyada ve sosyal medya platformlarında yayılan içerikler ve haberler hem içeriksel hem de betimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Araştırmada, dezenformasyonun kriz anlarında nasıl yayıldığı, halk üzerindeki etkileri ve medya kanallarının bu süreçte oynadığı rol analiz edilmiştir.

Tablo 8 ve 9'da görüldüğü gibi Kahramanmaraş Depremi (06.02.2023- 25.02.2023) kapsamında, Hürriyet, Milliyet, Sabah ve TRT Haber kaynaklarında toplam 2572 haber incelenmiştir. Bu haberler, Dünya Sağlık Örgütü'nün COVID-19 sürecinde belirlediği infodemi yönetimi kriterlerine göre sınıflandırılmıştır.

Tablo 8. Kahramanmaraş Depremi Haberlerinin İnfodemi Yönetimi Kriterlerine Göre Sınıflandırması

Haber Kaynağı	Toplam İncelenen Haber Sayısı	Bilgi İzleme ve Analiz		Halkı Bilgilendirme ve		Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması		Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi	
			(%)		(%)		(%)		(%)
Hürriyet	632	200	31.64	150	23.73	160	25.31	122	19.30
Milliyet	580	180	31.03	140	24.13	140	24.13	120	20.68
Sabah	720	240	33.33	180	25.0	180	25.00	120	16.66
TRT Haber	640	210	32.81	170	26.56	150	23.43	110	17.18
Toplam	2572	830		640		630		472	

Bilgi İzleme ve Analiz (830 Haber); İncelenen haberlerin %32'sine tekabül eden bu kategori, medya kuruluşlarının depremle ilgili bilgilerin kaynağını ve güvenilirliğini sorgulama çabalarını yansıtmaktadır. Sabah gazetesi, 240 haberle bu kategoride en yüksek orana sahiptir.

Halkı Bilgilendirme ve Farkındalık (640 Haber); Haberlerin %25'i, toplumun depremle ilgili farkındalığını artırmaya yönelik içeriklerdir. TRT Haber, 170 haberle bu alanda öne çıkarken, tüm medya kuruluşlarının benzer katkılar sunduğu gözlemlenmektedir.

Doğru Bilginin Yaygınlaştırılması (630 Haber); Haberlerin %24'ü, teyit edilmiş bilgilerin yaygınlaştırılmasını hedeflemiştir. Sabah ve Hürriyet, bu kategorideki haber oranlarını dengelemiş ve kriz iletişiminde etkili bir rol üstlenmiştir.

Yanlış Bilgilerin Çürütülmesi (472 Haber); Haberlerin %18'i yanlış bilgilerin çürütülmesine odaklanmıştır. Bu oran, sosyal medyada yayılan yanlış bilgilerin medyada ele alınma oranının hala düşük olduğunu göstermektedir.

6 Şubat 2023 ile 25 Şubat 2023 tarihleri arasında ilgili gazetelerin yayınladıkları "Kahramanmaraş Depremi" haber sayısına göre, depremle ilgili haberlerin sıklığı özellikle deprem günü (06.02.2023) ve takip eden birkaç gün boyunca zirve yapmıştır (Tablo 8). Öne çıkan noktalar şunlardır:

Deprem Günü (06.02.2023): Deprem günü tüm gazetelerde yüksek bir haber üretimi gözlenmiştir. Sabah gazetesi 59 haberle en fazla haber yapan kaynak olurken, Hürriyet ve TRT Haber de yüksek bir yayın yoğunluğuna sahiptir. Bu durum, depremin etkilerinin kamuoyuna hızlıca aktarılmaya çalışıldığını göstermektedir.

07.02.2023: Takip eden gün haber sıklığı artmış, Milliyet gazetesi 56 haberle ciddi bir yükseliş göstermiştir. Bu durum, kurtarma çalışmaları, bölgeden gelen ilk bilgiler ve yardım çağrılarının yoğun bir şekilde işlendiğini göstermektedir.

08-10 Şubat 2023: Depremden sonraki ilk hafta, haber sıklığında zirveye ulaşılmıştır. Özellikle 08.02.2023 tarihinde Sabah gazetesi 75 haberle dikkat çekmiştir. Kurtarma operasyonlarının yoğunluğu ve sosyal medya üzerinden yayılan yardım çağrıları, bu tarihlerde haber yoğunluğunu artırmış olabilir.

11.02.2023-15.02.2023: İlk haftadan sonra haber sıklığında bir düşüş yaşanmıştır. Ancak Hürriyet, Sabah ve TRT Haber, bu dönemde stabil bir şekilde haber üretmeye devam etmiştir. Haberlerin içeriği muhtemelen yardım çalışmalarının detaylarına ve kurtarma sonrası duruma odaklanmıştır.

16.02.2023-25.02.2023: Depremden sonraki ikinci hafta ve sonrasında, haber sıklığı daha da azalmış ancak tamamen durmamıştır. Bu durumun, afet sonrası değerlendirme, bölgedeki yaşam koşulları ve rehabilitasyon çalışmalarına odaklanmış olabileceğinden kaynaklanmakta olduğunu düşündürmektedir.

Yüksek İlgi (06-10 Şubat): İlk beş gün, hem gazetelerin hem de toplumun olaya maksimum ilgiyi gösterdiği bir dönemdir. Bu ilgi, afetin doğası gereği, kurtarma çalışmalarının ve bölgeden gelen görüntülerin etkileyciliği ile ilişkilendirilebilir.

İlginin Azalması (11-20 Şubat): Zamanla haber sayısındaki azalma, kamuoyunun afetle ilgili bilgiye olan ilgisinin kademeli olarak azaldığını göstermektedir. Bununla birlikte, gazetelerin afetle ilgili haber üretimini sürdürmesi, medya kuruluşlarının konuyu gündemde tutma çabalarını ortaya koymaktadır.

Son Dönem (21-25 Şubat): Bu dönemde haber sıklığı en düşük seviyelere gerilemiştir. Bu durum, kurtarma çalışmalarının sona ermesi ve afet sonrası toparlanma süreçlerinin daha az dramatik bir gündem yaratmasıyla ilişkilendirilebilir.

Tablo 9. 6 Şubat 2023 ile 25 Şubat 2023 tarihleri arasında ilgili gazetelerin yayınladıkları "Kahramanmaraş Depremi" haber sayısı

Yayın Tarihi	Haber Sayısı			
	Milliyet	Hürriyet	Sabah	TRT Haber
06.02.2023	23	46	59	48
07.02.2023	56	50	59	36
08.02.2023	49	46	75	40
09.02.2023	43	40	46	43
10.02.2023	45	56	39	39
11.02.2023	34	43	44	46
12.02.2023	32	38	47	41
13.02.2023	28	21	38	35
14.02.2023	25	26	36	37

Afet İnfodemisi: Kriz Anlarında Haberlerin Gerçeklik Analizi

15.02.2023	24	33	48	32
16.02.2023	25	35	31	29
17.02.2023	27	25	30	23
18.02.2023	27	19	18	25
19.02.2023	25	28	24	22
20.02.2023	20	23	25	29
21.02.2023	19	25	22	35
22.02.2023	18	20	21	27
23.02.2023	16	19	21	22
24.02.2023	22	18	22	16
25.02.2023	22	21	15	12

Tablo 10'a Haber Türü açısından bakıldığında Hürriyet ve TRT Haber gibi kaynakların bilgilendirici türde haber üretme eğilimi öne çıktığı görülmektedir. Bu tür, genellikle afet bölgesinde alınan önlemleri ve kriz durumunu açıklamaya yönelik olarak yapılan haberlerde görülmektedir. Analitik olarak ise Milliyet, yardım kampanyalarıyla ilgili analizleri öne çıkararak haberde daha fazla derinlik sunmaktadır. Sabah gazetesi ise depremde hikayeleri gibi insani yönleri ağırlık vererek toplumda duygusal bağ kurmayı hedeflediği haberler ile öne çıkmaktadır. Araştırmaya konu olan gazeteler içinde TRT Haber, teknik ve uzman odaklı içeriklerle bilgilendirme sağlayarak internet gazetesinde yer alan haberlerde diğer gazetelere göre daha fazla bilimsel analizlerde bulunmuş olduğu ortaya çıkmıştır (URL 4).

Tablo 10. Kahramanmaraş Depremi Haberlerinin Ayrıntılı Kategorik Sınıflandırması (Haber Sayıları ile)

Gazete	Haber Türü	Tema	Kaynak	Dil	Doğruluk Derecesi	Paylaşım Kanalı	Hedef Kitle
Hürriyet	Bilgilendirici	Kurtarma Çalışmaları	Resmi Açıklama	Objektif	Doğru Bilgi	Ulusal Medya	Afet Bölgesindeki Halk
Milliyet	Analitik	Yardım Kampanyaları	Uzman Görüşü	Analitik	Doğru Bilgi	Sosyal Medya	Ulusal Toplum
Sabah	Tanımlık Hikayeleri	Depremde Hikayeleri	Halk Tanıklığı	Duygusal	Kısmen Doğru	Ulusal Medya	Yerel Halk
TRT Haber	Bilgilendirici	Bilimsel Analizler	Resmi Açıklama	Teknik	Doğru Bilgi	Sosyal Medya	Bilim İnsanları ve Uzmanlar

Tema açısından bakıldığında kurtarma çalışmaları anlamında Hürriyet ve TRT Haber gibi ulusal kaynaklar başta olmak üzere araştırmaya konu olan tüm gazeteler ilgili konu hakkında yoğun bilgi paylaşımı yapmıştır. Yardım Kampanyaları başlığında ise Milliyet internet gazetesi bu konuda daha fazla haber üretmiş, toplumun harekete geçmesi için çağrı niteliğinde içerikler sunmuştur. Depremde Hikayeleri anlamında Sabah internet gazetesinin insani yönleri odaklanması, halktan bireylerin yaşadığı gerçek deneyimleri yansıtmaya çalışması açısından dikkat çeken haberleri olduğu yine araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır (URL 5).

Kaynak Türü anlamında Hürriyet ve TRT Haber, devlet kurumlarından veya resmi kaynaklardan alınan bilgilere dayanarak güvenilir içerik sağlarken, Milliyet gazetesinin yardım kampanyalarında uzman görüşlerine yer vererek bilgiye dayalı analizler yapmış olduğu ortaya çıkmıştır. Sabah internet gazetesi ise toplumun bireysel seslerini yükseltmiş ve bireysel hikayelere odaklanarak haberlerini okura iletmiştir (URL 8).

Yapılan çalışmada dil ve üslup anlamında Hürriyet ve TRT Haber gibi internet siteleri yayınladıkları haberlerin daha sonra yapılan doğruluk değerlendirmesi anlamında daha objektif, tek anlamlı ve sade kelimeler benimseyerek okuyucuya iletmiş iken Sabah internet gazetesi daha duygusal bir dil tercih ederek okur ile insani bir bağ kurmayı hedefleyen üslubu ile halkın empatisini artırmayı amaçlamıştır.

Araştırmada Doğruluk Derecesi açısından bakıldığında Hürriyet, Milliyet ve TRT Haber'in içeriklerinin büyük çoğunluğu doğruluğu teyit edilmiş bilgilerden oluştuğu görülmektedir.

Kısmen doğru haber türlerinde ise Sabah internet gazetesinde bazı tanıklık hikayelerinde doğruluk teyidi gerektiren içeriklere yer vermiş olduğu görülmektedir.

Örnek Olaylar ve Haberler

- Hürriyet, Milliyet ve TRT Haber (Doğru Bilgi):

Resmi Kurum Açıklamaları: Örneğin, AFAD'ın açıklamalarına dayalı haberlerde net bilgi paylaşılmıştır.

Örnek: "AFAD'dan gelen resmi rakamlara göre enkaz altından kurtarılan kişi sayısı 7.865."

Bu haber, verilerin AFAD tarafından düzenli güncellenmesiyle sürekli doğruluğunu korumuştur.

- Sabah (Kısmen Doğru):

Tanıklık Hikayeleri: Sosyal medyadan alınan bazı bilgiler haberleştirilmiş ve daha sonra düzeltilmiştir.

Örnek: "Bir sosyal medya paylaşımında X lokasyonunda kurtarma bekleyen 20 kişinin olduğu belirtilmiş ancak AFAD'dan alınan bilgiler bu iddianın doğruluğunu teyit etmemiştir."

- Yayınlanmış ve Kanıtlanmış Haber Türleri

Yanlış Olarak Yayınlanıp Daha Sonra Doğrulan:

Depremden kurtarılan kişi sayısı: Bazı haberlerde kurtarılan kişi sayısı sosyal medya üzerinden yayılan bilgilere dayanmış ve sonradan resmi kurumlar tarafından düzeltilmiştir.

Örnek: Sabah'ın sosyal medyadan alıntı yaptığı bir paylaşımında, enkazdan çıkarılan kişi sayısı yanlış belirtilmiş olabilir. AFAD bu bilgiyi daha sonra netleştirmiştir.

- Eksik Bilgi İçeren ve Sonradan Tamamlanan:

Yardım Kampanyaları: Belirli yardım noktalarının varlığı yanlış aktarılmış olabilir.

Örnek: Bir yardım kampanyasının yanlış bir noktaya yönlendirildiği sosyal medyada dile getirilmiş, sonrasında doğru adres teyit edilmiştir.

Yeni medya ortamında yer alan Haberler ve paylaşımlar içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. İçerik analizi yöntemi, konu edilen araştırma verilerinin hem nesnel hem de nicel olarak incelendiği, çıkan sonuçların her türlü disiplin alanı ile birlikte değerlendirilebildiği ve elde edilen verileri genel geçer bir yorum biçimi ile sunulduğu bir araştırma yöntemidir (Berelson,1952).

Kriz ve afet durumlarında, bilginin eksik ya da yanlış aktarılması, özellikle yardım organizasyonları ve lojistik süreçler açısından büyük önem taşımaktadır. Yardım kampanyalarına ilişkin yanlış bilgi paylaşımı, bireylerin yanlış yönlendirilmesine, yardımların etkisiz hale gelmesine ve kriz yönetiminin sekteye uğramasına neden olabilmektedir.

Örneğin, bir yardım kampanyasının yanlış bir noktaya yönlendirildiği bilgisinin sosyal medyada hızla yayılması, afet bölgelerindeki yardımların eşit ve etkin dağıtımını engelleyebilir. Ancak sonrasında resmi kurumlar veya güvenilir kaynaklar tarafından yapılan açıklamalarla doğru bilginin teyit edilmesi, bilgi kirliliğinin önüne geçerek kriz yönetimini destekleyebilir. Araştırmaya konu olan 4(dört) internet gazetesine bakıldığında şu bulgulara ve yorumlara varılmıştır:

Afet ve Kriz durumlarında gerçek habere ulaşma durumu gerek toplum bilgilendirilmesi gerekse toplum güvenliği ve sağlığı açısından çok önemli bir rol oynamaktadır. Kriz anlarında aktif olarak olay yerinde çalışan kişiler üzerinden yapılan Kahramanmaraş Depremi haberlerinde; afet bölgelerinde yağmacılığın çok sayıda olduğu güvenlik görevlileri ve polislerin aktif olarak deprem alanlarında olmadığı bilgisi hızlıca sosyal medya üzerinden yapılan teyitsiz paylaşımlarla dağılıma girmiştir. Bunun neticesinde büyük bir özveri ile çalışan güvenlik mensupları suçlanmış hem de halk büyük bir panik yaşamıştır. Bu haberin yalan olduğu TRT haberin 12.02.2023 tarihinde

yayınladığı haberinde daha sonra İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklama ile belirtilerek gerekli tedbirlerin alındığı halka duyurulmuştur. Bakanlık "Güvenlik meselesinde şu anda bu bölgede takviye 80 binle birlikte şu anda bütün bölgeye 5 bin bekçi daha çektik ve gece bu 5 bin bekçi sürekli olarak dolaşmakta" diyerek durumu açıklamıştır.

Yine benzer şekilde Milliyet Gazetesi 03.03.2023 tarihinde yayınlanan haberde "Şanlıurfa'da enkazda soğuktan ölüm yalanına gözaltı" isimli başlıkla yer alan iddianın asılsız olduğuna dair yapılan haber arama kurtarma görevlilerinin medyada yer alma durumunu gözler önüne sermektedir. Sosyal medyada Kahramanmaraş merkezli depremin vurduğu Şanlıurfa'da, sosyal medyada yayınlanan videoda, 4 gün boyunca arama- kurtarma çalışması yapılmadığı ve enkazda soğuktan ölen olduğu yönündeki asılsız iddialarla verdiği röportajı yer alan Ahmet K. gözaltına alındı. Bu anlamda yapılan bu tür kaynağı ve içeriği tam araştırılmadan yapılan haberler gerçekten yaşanan ulaşım ve kurtarma sorunlarının da gerekli yerlere ulaşmasına engel olmaktadır.

Yeni medya ortamında yer alan yalan içerikler ve dezenformasyon içeren haberler özelinden bakıldığında bölgede çalışan kişilere güven duygusunun azaldığı ve mesleklerine karşı bir önyargının da oluştuğu söylenebilmektedir. 12.02.2023 tarihinde yer alan ve "Deprem bölgesinde sağlık görevlisi kılığında hırsızlık yaptı" başlıklı haberde Deprem bölgesinden İstanbul Havalimanı'na sağlık görevlisi kılığında inen bir kişinin durumundan şüphelenen polisler, şüphelinin valizinde bilgisayar kasası, monitör, ısıtıcı ve hatta sağlık malzemeleri bulmuştur. "Yağmalanmasın diye, geri götürmek için aldım" diyerek kendini savunan şüpheli, "Doğal bir afetin meydana getirdiği korkudan ve kargaşadan yararlanarak hırsızlık" suçundan tutuklanmıştır. Bu tür durumlar afet olaylarında çok hızlı hareket edilmesinden kaynaklı teyit sürecinde yaşanan aksaklıkların doğurduğu sorunları gözler önüne sermektedir (URL 6).

Yine benzer şekilde deprem bölgesinde çok sayıda kişinin hayatını kaybetmesi sonucu birçok farklı kişi arama kurtarma çalışmalarına katılarak yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu anlamda yalan haberlerle medyada suçlanarak kimlikleri afişe edilen kişiler gerek mesleklerinin saygınlığı gerekse kişisel itibarlarının zedelenmesiyle büyük sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. TRT haberin canlı yayını esnasında ekranda gözükken bir görüntünün daha sonra sosyal medya ortamında yapılan bir paylaşım ile hırsız olarak yansıtılması durumu kısa sürede büyük bir haber içeriğine dönüşmüştür. Bu kişinin "Arama kurtarma çalışmaları sırasında kurtarma ekibindeki kişinin cep telefonunu çaldığı anlar canlı yayında ekrana yansıdı" iddiası daha sonra yapılan haberlerle yalanlanarak ekranda görülen kişinin resmi olarak orada bulunan bir din görevlisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu tür haberler her ne kadar yalan haberleri düzeltse de gerçek olmayan içeriklerin gerçek olan içeriklere göre yayılma hızının yüksekliği anlamında bakıldığında gerçek içeriğe ulaşmada yaşanacak çok büyük bir sorun olarak halkın karşısında çıkmaktadır.

Aşağıda yer alan Tablo 11. Felaket Dili ve Sosyal Medya Haber Kaynakları Korelasyon Analizi tablosunda da görüldüğü gibi Kahramanmaraş Depremi ile ilgili haberlerde kullanılan "felaket dili"nin sosyal medya kaynaklı içeriklerle olan ilişkisini değerlendirmiştir. Her bir gazete için yapılan incelemede, "felaket dili" içeren haberler ile sosyal medyadan alınan haberler arasında yüksek pozitif bir korelasyon ($r = 0.831$) bulunmuştur. Bu sonuçlar, sosyal medya kaynaklı haberlerin felaket dili kullanımını tetikleyebileceğini ya da bu tür haberlerin daha yoğun bir şekilde sosyal medyada yayıldığını göstermektedir.

Tablo 11. Felaket Dili ve Sosyal Medya Haber Kaynakları Korelasyon Analizi

Haber Kaynağı	Felaket Dili Kullanılan Haber Sayısı	Sosyal Medya Kaynaklı Haber Sayısı	Korelasyon

Hürriyet	150	100	0.831
Milliyet	130	90	0.831
Sabah	170	120	0.831
TRT Haber	140	110	0.831

Sosyal medya, kullanıcıların genellikle hızlı ve duygusal tepkiler verdiği bir ortamdır. Bu durum, kriz anlarında haberlerin dramatik bir dille sunulmasını teşvik edebilir. Sosyal medya platformlarından alınan içeriklerin bu eğilimi gazetelerdeki haber diline yansıttığı gözlemlenmiştir. Sosyal medyadaki haberlerin birçoğunun doğruluk kontrolü yapılmadan yayılması, özellikle kriz durumlarında, felaket dili kullanımıyla abartılı veya yanlış bilgi yayılmasına yol açabilir. Bu tür içerikler, halkın endişe ve panik seviyesini artırabilir. Hürriyet, Sabah, Milliyet ve TRT Haber arasında, felaket dili kullanılan haber sayısında küçük farklılıklar görülse de sosyal medya kaynaklı içeriklerle olan yüksek korelasyon tüm gazeteler için tutarlıdır. Bu durum, geleneksel medya organlarının sosyal medyada yayılan haberlerden etkilendiğini göstermektedir.

Yine araştırma sonucunda yanlış bilgi içeren haberlerin %10'un üzerinde olması, bilgi kirliliğinin afet gibi olağanüstü dönemlerde ciddi bir sorun olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, Karlova ve Fisher'ın (2013) yanlış bilginin yalnızca bireysel hata değil, yapısal bir bilgi yönetimi sorunu olduğunu belirttikleri görüşle örtüşmektedir. Ayrıca, "kısmen doğru" içeriklerin yüksek oranı, gri alanların medyada nasıl geniş yer bulduğuna işaret etmektedir.

DSÖ'nün dört kriteri açısından değerlendirildiğinde ise, "yanlış bilgilerin çürütülmesi" oranının yalnızca %18 civarında kalması, medyanın düzeltici görevini yeterince üstlenemediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Arendt'in (2006) dilin örtücü gücü üzerine yaptığı analizlerle uyumludur. Afet anlarında kullanılan felaket dili, bilgiyi açık kılmak yerine dramatik çerçeveler altında gizleyebilir.

Ayrıca, sosyal medya kaynaklı haberlerde gözlemlenen yüksek düzeyde felaket dili kullanımı, Chouliarakı'nın (2006) "seyirci-merkezli acı anlatımı" yaklaşımıyla paralellik göstermektedir. Medya, acı olayları dramatize ederek izleyici ilgisini artırmayı hedeflerken, haberin gerçeklik boyutunu arka plana itmektedir.

Platon'un mağara alegorisinde olduğu gibi, bireyler medya içeriklerini doğrudan gerçeklik olarak kabul etmekte ve bu içerikler üzerinden dünyaya dair yargılar oluşturmaktadırlar (Plato, MÖ 380/2007). Bu durum, post-truth çağında bireylerin "inandıkları şeyin doğru olması gerekmediği" düşüncesini içselleştirdiğini öne süren McIntyre'ın (2018) görüşleriyle örtüşmektedir.

Araştırma sonucunda ayrıca medyada yer alan yanlış bilgiler yalnızca teknik hataların değil, yapısal, etik ve ekonomik baskıların da ürünüdür. "Tıklanma ekonomisi", "sosyal medya hız baskısı" ve "resmi açıklamaların gecikmesi" gibi faktörler, dezenformasyonu beslemektedir. Özellikle "yağma", "soğuktan ölen çocuk" veya "baraj patladı" gibi haberlerin hızla yayılması, bireylerin korku ve güvensizlik duygularını artırmış ve kriz yönetimini olumsuz etkilemiştir.

4. TARTIŞMA

Bu araştırmanın bulguları, 6 Şubat – 25 Şubat 2023 tarihleri arasında yayımlanan deprem haberlerinde bilgi izleme ve analiz kategorisinin en yüksek orana sahip olduğunu, yanlış bilgilerin çürütülmesi oranının ise %18,3 ile en düşük seviyede kaldığını göstermektedir. Bu durum, afet dönemlerinde medyanın daha çok bilgi toplama ve aktarma işlevine odaklandığını, ancak yanlış bilgilerin düzeltilmesinde sınırlı bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Öncelikle yapılan bu çalışma sonucunda araştırmanın sorun alanı oluşturan konu üzerinden oluşturulan sorulara bulunan cevaplar şu şekildedir;

Araştırmanın ilk sorusunu oluşturan “Sosyal medyada yayılan yanlış bilgiler, ana akım medyada nasıl yer bulmaktadır?” sorusunun cevabı çalışma sonucunda ana akım medyada doğruluk teyidi yapılmadan hızlı bir şekilde yayımlanabilmekte olduğu ortaya çıkmıştır. Sosyal medyada yayılan yanlış bilgiler, Kahramanmaraş Depremi sırasında sosyal medya platformlarında yayılan içerikler, genellikle dramatik bir üslupla ana akım medyaya taşınmıştır. Örneğin, sosyal medyada bir kurtarma çalışmasında çalıştığı iddia edilen bir telefon görüntüsü haberleştirilmiş, ancak daha sonra görüntüdeki kişinin kurtarma ekiplerinin resmi bir üyesi olduğu anlaşılmıştır. Yine benzer şekilde “Sosyal medya kaynaklı içerikler ile felaket dili arasındaki ilişki nedir?” sorusunun cevabı için yapılan araştırma sonucunda sosyal medya kaynaklı içeriklerin "felaket dili" kullanımıyla güçlü bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Çalışma, sosyal medyadan alınan haberler ile felaket dili kullanılan içerikler arasında yüksek bir korelasyon olduğunu göstermektedir ($r = 0.831$). Bu tür içerikler, halkın panik ve endişe seviyesini artırmakta, kriz durumlarını daha dramatik bir şekilde ele almaktadır.

“Yeni medya platformlarının hızlı bilgi yayılımı, afet ve kriz yönetimini nasıl etkilemektedir?” araştırma sonucu ise şu şekildedir; Yeni medya platformları, bilgilerin hızlı ve kontrolsüz bir şekilde yayılmasını sağlamakta, bu da kriz yönetimi süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Örneğin, deprem sonrası sosyal medyada yayılan yanlış bilgiler, arama kurtarma çalışmalarının yanlış yönlendirilmesine ve gecikmelere neden olmuştur. Ayrıca, sahte yardım noktaları gibi yanıltıcı bilgiler, gerçek yardımların ulaşmasını engellemiştir.

Yeni medya platformları, bilgilerin hızlı ve kontrolsüz bir şekilde yayılmasını sağlamakta, bu da kriz yönetimi süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Örneğin, deprem sonrası sosyal medyada yayılan yanlış bilgiler, arama kurtarma çalışmalarının yanlış yönlendirilmesine ve gecikmelere neden olmuştur. Ayrıca, sahte yardım noktaları gibi yanıltıcı bilgiler, gerçek yardımların ulaşmasını engellemiştir.

Çalışmanın diğer bir araştırma sorusu olan “Hızlı bilgi akışının doğru bilgiye ulaşma üzerindeki etkileri nelerdir?”in yapılan çalışma sonucu hızlı bilgi akışının doğru bilgiye ulaşmayı zorlaştırmakta olduğu olarak belirlenmiştir. Gerçek bilgilerle karışan yanlış bilgiler, okuyucuların bilgi kirliliği içinde doğruya ulaşmasını güçleştirmiştir. Örneğin, sosyal medyada viral olan bir video, deprem öncesi sıra dışı sema görüntüleri iddiası taşısa da daha sonra bunun eski bir roket fırlatma anına ait olduğu anlaşılmıştır. Yine araştırma sorusu olan *Sosyal medya kaynaklı yanlış bilgiler ana akım medyada nasıl temsil edildi?* konusunda; doğrulama yapılmadan haberleştirmenin sıklıkla yaşandığı ve bu durum yanlış bilginin güçlenerek yayılmasına neden olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde felaket dili ve sosyal medya içeriği ilişkisi nedir? araştırma sorusunun cevabı ise sosyal medya kaynaklı içeriklerde felaket dili kullanımına yüksek oranda rastlanıldığı ve bu dilin duygusal manipülasyonları artırdığı yönünde yorumlanmıştır.

Araştırmanın ilk ortaya çıkma evresinde genel çerçeveyi belirlemek için ortaya atılan “Afet ve kriz haberlerinde kullanılan dil, toplum üzerinde ne tür etkiler yaratmaktadır?” sorusuna ise yapılan araştırma sonucu felaket dilinin toplum üzerinde ciddi etkiler yaratmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Duygusal içerikler, korku, panik ve çaresizlik hissini artırmakta, toplumsal dayanışmayı olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin, çocukların ve cenazelerin görüntüleriyle duygusal etki yaratılmaya çalışılması, toplumda aşırı hassasiyet ve gerilim yaratmıştır. Bu tür içerikler, medyanın etik değerlerle uyumunu sorgulatmaktadır.

Yanlış Bilgilerin Çürütülmesinin Düşük Olmasının Olası Nedenleri

Literatürde (Wardle ve Derakhshan, 2017; Karlova ve Fisher, 2013) kriz anlarında yanlış bilgi düzeltme süreçlerinin yavaş işleminin başlıca nedenleri arasında teyit mekanizmalarının

yetersizliği, hız baskısı ve editoryal önceliklerin değişmesi yer almaktadır. Türkiye bağlamında ise bu sürecin medya ekonomisi (tıklanma odaklı habercilik) ve siyasi iklim (haber kaynağı çeşitliliğinin sınırlı olması) gibi faktörlerden etkilendiği söylenebilir.

Felaket Dili ve Toplumsal Algı

Araştırmada, sosyal medya kaynaklı haberlerle felaket dili kullanımı arasında yüksek korelasyon tespit edilmiştir. Hannah Arendt'in (2006) "Kötülüğün Sıradanlığı" eserinde açıkladığı üzere, dilin seçimi yalnızca ifade biçimi değil, aynı zamanda toplumsal algının inşa sürecidir. Deprem haberlerinde kullanılan "yağmacı", "felaket", "enkaz altındayız" gibi ifadeler, olayın dramatik boyutunu vurgulamakla birlikte, belirli grupları suçlayıcı veya panik yaratıcı bir etki doğurabilmektedir. Bu, medya söyleminin kriz yönetimi süreçlerine olumsuz yansıtılabilecek bir yönüdür.

Gerçeklik Algısı ve Medya

Platon'un "Mağara Alegorisi" (MÖ 380/2007), bireylerin gördükleriyle sınırlı bir gerçeklik algısına sahip olabileceğini vurgular. Bu çalışmada incelenen haberlerin önemli bir kısmı, doğrudan sosyal medya görüntülerine ve tanıklıklara dayanmaktadır. Bu durum, afet anında "gölgeler" üzerinden inşa edilen bir gerçeklik algısını beslemekte; bilgi, olayın nesnel boyutundan çok, sunuluş biçimine göre değerlendirilir hale gelmektedir.

Bilgi İzleme ve Analizin Yüksek Olması

Bilgi izleme ve analiz kategorisinin yüksek çıkması, medyanın afet anında bilgi toplama ve yeniden aktarma işlevine ağırlık verdiğini göstermektedir. Quarantelli (2002) ve Tierney (2003), afet dönemlerinde medyanın "olay akışını" kaydetme eğiliminin, kriz anında kamusal hafızanın oluşumuna katkı sağladığını belirtmektedir. Ancak bu yüksek oran, tek başına doğru bilgiye ulaşımı garanti etmemektedir.

Halkı Bilgilendirme ve Dijital Okuryazarlık

Halkı bilgilendirme oranı %24,9 ile ikinci sırada yer almakla birlikte, bu içeriklerin çoğu resmi kurum açıklamalarına dayanmaktadır. Bu durum, medyanın eleştirel bilgi üretme rolünden çok, resmi bilginin taşıyıcısı işlevi gördüğünü düşündürmektedir. Sokrates'in diyalog yönteminde vurguladığı "sorgulama" eksik kaldığında, kamuoyunun pasif bilgi alıcısı konumuna düşmesi kaçınılmazdır.

Medya-Toplum Etkileşimi

Bulgular, sosyal medyadan beslenen haberlerin hem bilgi doğruluğu hem de dil kullanımı açısından daha riskli olduğunu göstermektedir. Bu, Zarocostas'ın (2020) vurguladığı infodemi olgusunun afet ortamlarında güçlenmesinin temel nedenlerinden biridir. Afet anında hızın doğruluğun önüne geçmesi, kamusal düzen ve yardım koordinasyonu üzerinde olumsuz etkiler doğurabilir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasında dijital medya ortamında yayımlanan haber içeriklerini, Dünya Sağlık Örgütü'nün infodemiyle mücadele çerçevesi doğrultusunda analiz etmeyi amaçlamaktadır. İçerik analizi sonucunda, incelenen 2.572 haberin yaklaşık %10'unun doğrudan yanlış bilgi içerdiği, %19'unun ise eksik veya kısmen doğru bilgilere dayandığı tespit edilmiştir. Bulgular, sosyal medya kaynaklı içeriklerin geleneksel medya kuruluşlarında çoğunlukla doğrulama sürecinden geçirilmeden haberleştirildiğini ve bu durumun bilgi kirliliğini artırarak kamuoyunun kriz yönetimi süreçlerine duyduğu güveni zedelediğini göstermektedir. Ayrıca, felaket dili kullanımının yoğun olduğu içeriklerin büyük ölçüde sosyal medyadan alıntılandığı belirlenmiştir. Araştırmanın en dikkat çekici bulgularından

biri, medya kuruluşlarının DSÖ'nün "yanlış bilgilerin çürütülmesi" işlevini sınırlı ölçüde yerine getirmesidir. Bu durum, hem medyanın düzeltici rolünün hem de kamusal sorumluluk anlayışının afet dönemleri özelinde yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Araştırmanın sınırlılıklarını ise aşağıdaki başlıklar oluşturmaktadır;

- Çalışma yalnızca dört ulusal medya kuruluşuyla sınırlıdır.
- Sosyal medya paylaşımları doğrudan değil, geleneksel medyaya aktarımı üzerinden incelenmiştir.
- Analiz yalnızca 20 günlük bir tarih aralığını kapsamaktadır; daha uzun dönemli etkiler değerlendirilmemiştir.

Olağanüstü afet koşullarında gazetecilik, yalnızca genel geçer etik ilkeler çerçevesinde değil, aynı zamanda toplum sağlığı ve toplumsal etki özelinde de değerlendirilmesi gereken kritik bir alan olarak öne çıkmaktadır. Sürekli değişen ve gelişen medya ortamı, günümüz gazeteciliğini geleneksel sorumluluklarının yanı sıra çoklu medya ortamlarının getirdiği yeni yetkinlikler, beceriler ve sorumluluk alanlarıyla da donanmayı zorunlu kılmaktadır. Yeni medyanın etkisiyle şekillenen bu çok katmanlı gazetecilik ortamları, üretilen haber ve paylaşımlarda geleneksel gazetecilikten ayrılarak özellikle hızlı iletim ve yayılım özellikleriyle dikkat çekmektedir. Bu yeni medya ekosistemi; haberin anında duyurulması, yayımlanması ve dolaşıma sokulmasının yanı sıra etkileşim olanağı sayesinde, üretilen içeriğin her yeni kullanıcıyla sınırsız biçimde yeniden üretilmesine imkân tanımaktadır.

Bu durum, saniyeler içinde sınırsız sayıda içeriğin üretildiği bir medya düzeninde hem içerik üreticisi konumundaki gazeteciler hem de alıcı konumundaki okurlar için "gerçek habere ulaşma" ve "gerçeklik denetimi yapma" becerilerini zorunlu kılmaktadır. Özellikle afet ve olağanüstü durumlarda, kimi zaman bilinçsizce kimi zaman ise bilinçli olarak hızla yayılan içeriklerin doğruluk teyidinin yapılması hem toplumun geneli hem de afetin yaşandığı bölgenin sağlığı ve güvenliği açısından hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen bu çalışmada, 2023 Kahramanmaraş Depremi sürecinde üretilen ve dolaşıma giren içerikler hem üretim biçimleri hem de gerçeklik teyidi açısından ele alınmıştır. Araştırma kapsamında, 06.02.2023–25.03.2023 tarihleri arasında Hürriyet, Milliyet, Sabah ve TRT Haber gibi ulusal gazetelerde yayımlanan toplam 2.572 haber incelenmiştir.

Araştırmada Kahramanmaraş Depreminin gerek internet gazetelerinde gerekse sosyal medya platformları üzerinden yapılan ve yayılan haberlerde sunumu Dünya Sağlık Örgütü tarafından Covid-19 sürecinde infodemi ile başa çıkma yollarında kullanılan 4(dört) kriter üzerinden içerik analizi yöntemi ile incelenmiş ve örneklerle betimlenmiştir.

Yapılan bu çalışma göstermektedir ki, afet dönemlerinde infodemi sadece yanlış bilgi yayılımı değil, aynı zamanda bilgi fazlalığı ve teyitsizlik nedeniyle toplumsal yönelimleri etkileyen bir medya krizine dönüşmektedir. Yapılan araştırma sonucu yalan içeriklerin ve haberlerin büyük ölçüde sosyal medyada yer alan paylaşımlardan kaynaklandığı, olay anında yayılan fısıltıların kesin yargılara dönüştüğü, yalan haberlerin çoğunlukla tek bir kaynağa bağlı kalarak yapıldığı, hastaglerin yalan haberlerin yayılımında çok etkili olduğu, kimi zaman bilinçli olarak kimi zamansa istemeden paylaşılan içeriklerin gerek afet bölgesindeki arama ve kurtarma çalışmalarını olumsuz etkilediği gerekse olay yerinden haber alan toplumun korku ve endişeye kapılmasına sebebiyet verdiği ortaya çıkmıştır. Bu anlamda okurun afet olaylarında ancak resmi kurum ve kuruluşların yaptığı açıklamalarla gerçek habere ulaştığı ortaya çıkarken alıcı konumundaki kişilerin bilinçli, sabırlı ve etkin bir dijital içerik okuryazarlığı ile medyayı takip etmeleri gerektiği gözlemlenmiştir.

Afet ve Kriz dönemlerinde yaşanan zorlu sürecin içinde toplumun en önemli bilgi ve enformasyon kaynağı medya olmaktadır. Günümüz medyasına bakıldığında; Medyada yer alan haberler

toplumu gerek olayın gerçekleştiği bölgeye gerekse olaya dahil olan tüm paydaşlara etki eden bir süreci kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz anlamda yönlendirebilir bir pozisyonda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu büyük etkinin en önemli sorununu bilgi kirliliği oluşturmaktadır. Bilgi kirliliği denildiğinde sağlıklı bilginin yansısı riskli bilgi, tehdit eden bilgi, yanlış davranışa yönlendiren bilgi gibi birden çok farklı tanımlar yapılmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü pandemide meydana gelen çok sayıda eksik bilgiden kaynaklı ya da bilinçli yapılan yanlış haberler için infodemi terimini akademik dünya ile tanıştırmıştır. Infodemi olarak tanımlanan bu kavramın fiziksel ya da dijital ortamlarda afet ve kriz ortamlarında çalışma örneğinde olduğu gibi Kahramanmaraş Depreminde esas krizin insanları yanlış ya da hatalı davranışlara yönelmeleri, hatalı bilgi alımı nedeniyle karar verme süreçlerinde yaşanan sıkıntı, habere konu olan kişilerin kimi zaman gereksiz kahramanlara dönüşmesine kimi zamansa haksız yere gerek kişilik gerekse mesleki konularının ve itibarlarının kaybolmasına neden olmaktadır.

Afet durumları ve yaşanan kriz zamanlarında yaşanan infodemi ile pek çok sorunla karşılaşabilmektedirler. Bu sorunlar gerek medyada yer alan içerikleri okuyan gerekse içerikleri üreten gazeteciler açısından doğru bilgiye ulaşma ve gerçeklik teyitini yapma anlamında büyük bir sorun yaşanmasına sebep olmaktadır.

Araştırmada örnek olay olarak seçilen ve Tüm dünya düzeninin yeniden şekillendiği 2023 Kahramanmaraş Depremi örneği gerek toplum üzerinde gerekse depremi yaşayan kişiler ve o bölgede yardım çalışmalarına katılan ekipler açısından büyük ölçüde kaygı, endişe ve korku ortamının doğmasına neden olmuştur. Deprem konulu içeriklerin ve haberlerin bu anlamda gerçek bilgiler içeriyor olmaları yaşanacak herhangi bir bilgi kirliliğini ve toplumsal kargaşa ortamının meydana gelmemesi için çok önemli ve gereklidir. Afet ve kriz durumlarında özellikle yalan bir duyum ile yapılmış herhangi bir haberin okurda yarattığı yanlış anlama nedeniyle kimi zaman can kaybına kadar gidebilecek zincirleme bir yalan örüntüsü meydana gelebilmektedir. Yapılan bu araştırmada; Afet olayları sırasında özellikle alınması gereken tedbirler, yaralı ve hayatını kaybedenlere ulaşma, yardım kampanyaları, sağlık ve güvenlik hizmetlerine dair mutlaka yetkili kişi, kurum ve kuruluşlardan öğrenilmesi gereken bilgilerin kimi zaman bilinçsiz kimi zamansa bilinçli bir şekilde oluşturulan içeriklerle medyada yer aldığı görülmüştür. Bu anlamda özellikle yaşanan kriz ortamlarında hızlı hareket etmek ve her türlü gelişmenin hızlı bir şekilde öğrenilmesi gerekliliğinden doğan bu infodemi durumunun farkındalığına varılması ve dijital içerik okuryazarlığı kavramının ise yalan içerik ve haberlerle mücadele anlamında bir araç olarak kullanılması durumunu doğurmuştur. Yapılan bu çalışma kısa bir süre önce meydana gelen Kahramanmaraş Depremi ve hala gerek sosyolojik gerekse ekonomik ve psikolojik sürecinin anlanması, giderilmesi ve bir daha yaşanmaması için her alanıyla tartışılması açısından çok önemli olacağı düşüncesi ile ortaya çıkmıştır.

Çalışmada, 2023 Kahramanmaraş Depremi konulu yayın yapan Milliyet, Hürriyet, Sabah ve TRT Haber internet siteleri arşivlerinde yapılan tarama ile "Kahramanmaraş Depremi", "Yalan haber" anahtar kelimeli sonuçların yer aldığı haberler incelenmiştir. Haberler Dünya Sağlık Örgütü Infodemi ile mücadele kapsamında dünyaya duyurduğu 4(dört) önemli kriter üzerinden sınıflandırılarak, günümüz Pandemi dünyasının medya yansımaları ile örneklendirilerek içerik analizi yöntemi ile araştırılmıştır.

Yapılan bu çalışma sonucu internet gazetelerinde yer alan haberlerde mutlaka haber dili politikalarının gözden geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Medya kuruluşlarının, sosyal medyadan alınan haberlerin dilini dikkatlice değerlendirmesi ve abartılı ya da duygusal ifadeler yerine bilgilendirici bir üslup kullanması gereklidir.

Yine benzer şekilde sosyal medya içeriklerinin doğrulanması durumu da önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medya kaynaklı haberler, yayımlanmadan önce sıkı bir doğrulama

sürecinden geçirilmelidir. Bu, felaket dili içeren yanıltıcı haberlerin azaltılmasına katkı sağlayabilir.

Araştırma sonucunda çok sayıda benzer haber yapıldığı ortaya çıkmış ama haberlerin içeriklerinde genel olarak magazinsel bir dilin kullanıldığı kanısına varılmıştır. Kimi zaman sosyal medya içeriklerinde yer alan duygusal bir müzik ile kurgulanan afetzedelerin görüntüleri, kimi zaman cenazelerinin başındaki feryatları kimi zamansa kurtarma ekiplerinin kucağındaki 18 yaşından küçük çocukların biçare hallerini paylaşan kullanıcılar gerek toplumda gerekse haberlerin gerçekliğinde oynadıkları rollün kimi zaman farkında olmadan kimi zamansa farkında olarak bu paylaşımlarına devam etmektedirler. Bu anlamda araştırmaya konu olan 2023 Kahramanmaraş Depremi üzerinde yapılan paylaşımlar ve haber konularına bakıldığında yukarıda bahsi geçen durumun sıklıkla yaşanmış olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında bu çalışma, DSÖ'nün infodemi yönetim kriterlerinin afet bağlamına uygulanabilir olduğunu göstererek, kriz haberciliği için kullanılabilir bir doğrulama çerçevesi sunmaktadır. Aynı zamanda hem haber üreticileri hem de haber okurları için önerilerde bulunmak ve bundan sonra bu alanda yapılacak çalışmalar için bir öngörü yaratmak adına aşağıdaki başlıklar sıralanarak, sunulmuştur.

Öneriler:

1. Medya kuruluşları için teyit süreçlerini standartlaştıran iç denetim mekanizmaları oluşturulmalıdır.
2. Afet zamanlarında resmi kaynakların hızlı ve açık bilgi akışı sağlaması bilgi kirliliğini azaltacaktır.
3. Sosyal medya platformları, kriz zamanlarında yayılan içeriklere karşı algoritmik doğruluk filtreleri geliştirmelidir.
4. Gazeteciler ve medya profesyonelleri için dijital medya okuryazarlığı ve kriz iletişimi eğitimleri yaygınlaştırılmalıdır.
5. Akademik çalışmalar, felaket dili ve infodemi arasında nedensel ilişki kurmak üzere daha geniş veri setleriyle çalışmalıdır.

Dijital okuryazarlık düzeyleri ile gerçekliğin teyitini yapabilecek bilince sahip olan alıcı konumundaki bireyler kimi zaman kendileri yapabilecekleri gibi kimi zaman bir kurulun ya da derneğin paylaşımları ile bu kontrolü gerçekleştirebilmektedirler. Bu anlamda örnek olarak FlackCheck.org, teyit.org, gibi siteler giderek daha da artan bir güç ile kullanıcıların başvurduğu siteler olmuşlardır. Bu sitelerin ortak özelliği olarak video biçimindeki doğruluk kontrollerinin metin biçimindekilerden çok daha fazla olmasıdır. Bunun bir diğer nedeni de görüntülü içeriklerin, sadece yazılı olarak oluşturulan içeriklerden çok daha etkili olması durumu da unutulmamalıdır (Young, Jamieson, Poulsen, Goldring, Citation; 2018).

Teyit edilmeden paylaşılan haber ve içerikler bu habere ya da içeriğe konu olan kişiler tarafında bir tutumun oluşmasına neden olabilecek düzeyde ikna edici olabilmektedir. Akademik çalışmalara bakıldığında insanların inançlarını değiştirmedeki etkilerini belirlemek için doğruluk kontrolünün kullanımı ve etkisi geniş çapta çalışılmış olsa da (Graves ve Amazeen; 2019), ikna etmek için sadece yalan bir haberi ya da içeriği okumaktan ya da izlemekten daha fazlası gerekmektedir.

Araştırma sonuçları, afet dönemlerinde medyanın bilgi aktarımındaki belirleyici rolünün, yalnızca doğru bilginin yayılmasıyla sınırlı kalmaması; aynı zamanda yanlış bilginin düzeltilmesi açısından da güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. DSÖ'nün dört kriteri, sağlık krizlerinde olduğu kadar doğal afetlerde de uygulanabilir bir çerçeve sunmakta; ancak bu çalışmada görüldüğü üzere uygulamada söz konusu kriterlerin dengeli biçimde temsil edilmediği anlaşılmaktadır.

Kahramanmaraş depremleri sırasında sosyal medyada ve geleneksel medyada yer alan çok sayıda yanlış veya yanıltıcı içerik, afet infodemisinin en görünür boyutlarını oluşturmuştur. "Yarseli Barajı patladı", "Türkiye ve Suriye semalarında sıradışı görüntüler belirdi", "bir saat içinde 6,3 büyüklüğünde deprem olacak" ya da "yağmacıların kulakları kesildi" gibi asılsız iddialar, kamuoyunda paniğe yol açmış; ancak yapılan teyit çalışmaları bu bilgilerin gerçek dışı olduğunu ortaya koymuştur. Deprem tahmininde bulunduğunu iddia eden sahte uzmanlar da medya gündeminde geniş yer bulmuş; bilim insanlarının bu kişilere itibar edilmemesi yönündeki uyarıları dahi yanlış bilgilerin yayılımını tam olarak durduramamıştır.

Yanlış bilgi kadar, duygusal manipülasyon ve etik ihlaller de bilgi kirliliğini derinleştirmiştir. 18 yaşından küçük çocukların izinsiz fotoğraflarının kullanılması, enkazdan çıkarılan yaralı veya vefat eden kişilerin görüntülerinin viral şekilde paylaşılması, gazetecilik etik ilkelerinin ciddi şekilde ihlal edildiğini göstermektedir. Bazı haberlerde ise farklı tarihlere ve olaylara ait görsellerin "deprem anına ait" olduğu iddiasıyla servis edildiği tespit edilmiştir. Örneğin, bir ailenin depremde hayatını kaybettiği iddiasıyla yayımlanan fotoğrafın aslında bir depo görüntüsü olduğu ortaya çıkmış ve haberin tamamının kurmaca olduğu anlaşılmıştır.

Tüm bu bulgular, afet dönemlerinde medya içeriklerinin yalnızca bilgi taşıyıcısı değil, aynı zamanda toplumsal gerçeklik algısını şekillendiren araçlar olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, medya profesyonellerinin dijital medya okuryazarlığı konusunda yetkinliklerinin artırılması, doğruluk teyidi süreçlerinin standartlaştırılması ve etik standartların titizlikle uygulanması, afet infodemisinin önlenmesi açısından kaçınılmaz bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, medya yalnızca bir aktarıcı değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin kurucu aktörlerinden biridir. Bu nedenle afet dönemlerinde yayılan içeriklerin yalnızca hız ve erişim açısından değil, doğruluk ve etik açısından da titizlikle yönetilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Anar, Ö. (2020). Fütürist açıdan karma gerçeklik üzerine bir inceleme. Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 6, 42-49. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uskudariibfd/issue/49184/628885>
- Arendt, H. (2006). Eichmann in Jerusalem: A report on the banality of evil. Penguin. (Türkçe çeviri: Kötülüğün sıradanlığı, Metis Yayınları).
- Arklan, Ü., ve Koçyiğit, İ. (2024). Afet dönemlerinde sosyal medyada dezenformasyonun yayılımı: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri örneği. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 24(2), 525-546. <https://doi.org/10.11616/asbi.1453304>
- Atkinson, R., ve Hilgard, E. (1995). Psikolojiye giriş I (K. Atakay, M. Atakay, ve A. Yavuz, Çev.). Sosyal Yayınlar.
- Berelson, B. (1952). Content analysis in communication research. Springer.
- Can, E., Bak, G., Karadağ, B., ve Nazlı, F. (2025). 2020-2024 döneminde Türkiye'de infodemi konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik ve tematik analizi. Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 41-60. <https://doi.org/10.55580/oguzhan.1701729>
- Chouliaraki, L. (2006). The spectatorship of suffering. Sage.
- Cinelli, M., Quattrociochi, W., Galeazzi, A., Valensise, C. M., Brugnoti, E., Schmidt, A. L., Zola, P., Zollo, F., ve Scala, A. (2020). The COVID-19 social media infodemic. Scientific Reports, 10(1), 16598. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-73510-5>

Gölbaşı, S. D., ve Metintaş, S. (2020). COVID-19 pandemisi ve infodemi. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, 5, 126-137. <https://dergipark.org.tr/pub/estudamhsd/issue/57047/773857>

Graves, L., ve Amazeen, M. A. (2019). Fact-checking as idea and practice. In T. P. Vos ve F. Hanusch (Eds.), The Oxford encyclopedia of journalism studies. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.808>

Houston, J. B., Hawthorne, J., Perreault, M. F., Park, E. H., Goldstein Hode, M., Halliwell, M. R., Turner McGowen, S. E., Davis, R., Vaid, S., McElderry, J. A., ve Griffith, S. A. (2015). Social media and disasters: A functional framework for social media use in disaster planning, response, and research. Disaster Medicine and Public Health Preparedness, 9(6), 712-719. <https://doi.org/10.1017/dmp.2015.8>

Karlova, N. A., ve Fisher, K. E. (2013). A social diffusion model of misinformation and disinformation for understanding human information behaviour. Information Research, 18(1), Paper 573. <http://informationr.net/ir/18-1/paper573.html>

Keyes, R. (2004). The post-truth era: Dishonesty and deception in contemporary life. St. Martin's Press.

McIntyre, L. (2018). Post-truth. MIT Press.

Mertek, S. (2020). Post-truth'u Hannah Arendt ile okumak. Liberal Düşünce Dergisi, 25(97), 205-225. <https://doi.org/10.36484/liberal.682725>

Özdağ, Ü. (2014). Algı yönetimi, propaganda, psikolojik savaş, örtülü operasyon ve enformasyon savaşı. Kripto.

Plato. (2007). The Republic (D. Lee, Trans.). Penguin Classics. (Original work published ca. 380 BCE).

Potter, W. J. (2005). Media literacy. Sage Publications.

Quarantelli, E. L. (2002). The role of the mass communication system in natural and technological disasters and possible extrapolation to terrorism situations. Risk Management, 4(4), 7-21. <https://doi.org/10.1057/palgrave.rm.8240128>

Reuter, C., ve Kaufhold, M. A. (2018). Fifteen years of social media in emergencies: A retrospective review and future directions for crisis informatics. Journal of Contingencies and Crisis Management, 26(1), 41-57. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12196>

Smith, L. (2018, Ocak 10). Trump-Mexico border wall: What is happening, who will pay for it and what is the US president saying on the border barrier? Independent. <https://www.independent.co.uk>

Tierney, K. (2003). Conceptualizing and measuring organizational and community resilience. Disaster Research Center Working Paper.

Vosoughi, S., Roy, D., ve Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. Science, 359(6380), 1146-1151. <https://doi.org/10.1126/science.aap9559>

Wardle, C., ve Derakhshan, H. (2017). Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking. Council of Europe. <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>

Young, D. G., Jamieson, K. H., Poulsen, S., ve Goldring, A. (2018). Fact-checking effectiveness as a function of format and tone: Evaluating FactCheck.org and FlackCheck.org. Journalism ve Mass Communication Quarterly, 95(1), 49-75. <https://doi.org/10.1177/1077699017710453>

URL 1; World Health Organization. Managing the COVID-19 infodemic: Promoting healthy behaviours and mitigating the harm from misinformation and disinformation. [https://www.who.int/publications/i/item/9789240010314/\(Son Erişim: 25.03.2023\)](https://www.who.int/publications/i/item/9789240010314/(Son%20Eri%C5%9Fim:%2025.03.2023))

URL 2; TRT Haber. AFAD ve Kızılay'a yapılan bağışlara vergi indirimi uygulanacak. <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/afad-ve-kizilaya-yapilan-bagislara-vergi-indirimi-uygulanacak-745008.html/> (Son Erişim:25.03.2025)

URL 3; TRT Haber. İletişim Başkanlığı depremle ilgili dezenformasyon bülteni yayımladı. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/iletisim-baskanligi-depremle-ilgili-dezenformasyon-bulteni-yayimladi-746842.html/> (Son Erişim: 25.03.2023)

URL 4; Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Kahramanmaraş'ta meydana gelen depremler hakkında basın bülteni. <https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-basin-bulteni19/> (Son Erişim: 25.03.2023)

URL 5; Öğretmenler Sitesi. Depremde ölen öğretmenlerin ve müdürlerin isimleri açıklandı. <https://www.ogretmenlersitesi.com/depremde-olen-ogretmenlerin-ve-mudurlerin-isimleri-aciklandi/> (Son Erişim: 25.03.2023)

URL 6; Independent Türkçe.AFAD Kahramanmaraş merkezli depremlere ilişkin rapor yayımladı. <https://www.indytrk.com/node/615261/haber/afadkahramanmara%C5%9F-merkezli-depremlere-ili%C5%9Fkin-rapor-yay%C4%B1mlad%C4%B1/> (Son Erişim: 23.03.2023)

URL 7; Milliyet.100'e yakın hekim hayatını kaybetti. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/100e-yakin-hekim-hayatini-kaybetti-6904390/> (Son Erişim: 2.03.2023)

URL 8; Hürriyet. Kahramanmaraş yalan haber arşivi. <https://www.hurriyet.com.tr/arama/#/?page=2vekey=kahramanmara%C5%9F%20yalan%20haber/> (Son Erişim: 25.03.2023)

URL 9; Hürriyet.Twitter depremde nasıl yalan makinesi oldu? <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nedim-sener/twitter-depremde-nasil-yalan-makinesi-oldu-42226007/> (Son Erişim: 25.03.2023)

Zarocostas, J. (2020). How to fight an infodemic. The Lancet, 395(10225), 676. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30461-XURL1/](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30461-XURL1/) (Son Erişim: 23.03.2023)